

Rond-
leiden
is een
vak

Rondleiden is een vak

Rond-
leiden
is een
vak

De rondleider
in kunst- en
historische
musea

Rondleider over het vak:

'Het is zo bijzonder om te beginnen bij een object, de leerlingen van alles te laten ervaren, en om dan weer terug te gaan naar het object. Die wisselwerking maakt het zó rijk: kijken, voelen, ontdekken, fantaseren, en dan weer terug naar kijken.'

Rond- leiden is een vak

De rondleider
in kunst- en
historische
musea

Inhoud

Inleiding	4
Hoofdstuk 1 Identiteit	9
Wie ben je?	10
Het museum als leeromgeving	15
Hoofdstuk 2 Wat leer je?	17
Wat kun je leren tijdens een rondleiding?	18
<i>32 leeruitkomsten</i>	na pagina 20
Welke leeruitkomsten vind je belangrijk?	22
Hoofdstuk 3 Competenties	27
De rondleider is mediator	28
De competenties van een rondleider	29
Flexibiliteit is de kern	34
<i>45 competenties</i>	na pagina 34
Het samenspel van competenties	35
De waarde van een gemeenschappelijke taal	36
Hoofdstuk 4 Professionalisering	41
Rondleiden is bijblijven	42
Selectie	42
Inbedding in de organisatie	43
Trainingen op competenties	44
Leren van en met elkaar	47
Observatie en nagesprek	50
<i>Evaluatieformulieren</i>	51
Verder lezen	54
Colofon	56
Met dank aan	58

Inleiding

Als een groepje liefhebbers in 1590 in Dresden aanklopt bij de vorstelijke verzamelingen om een kijkje te nemen, doet de Saksische keurvorst Christiaan I wat gebruikelijk was: hij vraagt zijn conservator om de gasten rond te leiden. Want zo was het: kunstverzamelingen werden bezocht door kenners, kunstenaars of amateurs, uitleg geven was eeuwenlang een taak van de conservator of directeur. Tegenwoordig is publieksoverdracht binnen de museale wereld een zelfstandige expertise, heeft zelfs het kleinste museum een afdeling of medewerker(s) educatie, wordt het vak museumeducatie gedoceerd op hogescholen en universiteiten en wordt er wetenschappelijk onderzoek naar verricht. Educatie is een vak geworden. En de rondleiding? Het belang daarvan is alleen maar toegenomen; musea in de zestiende eeuw willen meer dan ooit open en inclusief zijn, een plek die midden in de samenleving staat en waar de bezoeker een betekenisvolle ervaring heeft die verder reikt dan het uurtje of twee dat het bezoek duurt. Het museale publieksbeleid gaat allang niet meer over uitleg geven in de klassieke zin van het woord. Trefwoorden zijn eerder termen als raken, uitdagen, nieuwsgierig maken. En wie kan dat beter dan de rondleider die in direct contact staat met de bezoeker? Niet voor niets zijn er de afgelopen jaren allerlei vormen van rondleiden ontwikkeld waarbij ook de interactie een belangrijke rol heeft gekregen.

In 2014 startte een promotieonderzoek waarin de rondleider centraal staat. Initiatiefnemers waren de educatieafdelingen van het Rijksmuseum Amsterdam (Annemies Broekgaarden), het Stedelijk Museum Amsterdam (Rixt Hulshoff Pol), het Van Gogh Museum (Marthe de Vet) en de Universiteit van Amsterdam (Carla van Boxtel, Marie-Thérèse van de Kamp, Julia Noordegraaf). Aanleiding was het besef dat er weinig bekend is over het leren en onderwijzen binnen de museale context. Er is uitgebreid studie verricht naar het leren binnen het formele onderwijs en naar de competenties waarover leerkrachten moeten beschikken. Maar zo cruciaal als de rondleiding is in het huidige publieksbeleid van musea, zo onderbelicht is zij in wetenschappelijk vakdidactisch onderzoek.

Doel van het promotieonderzoek, uitgevoerd door Mark Schep, was te komen tot het profiel van een effectieve rondleider voor het onderwijs (de educatieve rondleider) in kunst- en historische musea. Wat is een goede rondleiding? Wat is een goede rondleider?

De concrete onderzoeksvragen:

- 1 Wat is kenmerkend voor het leren en onderwijzen in rondleidingen in kunst- en historische musea?
- 2 Over welke competenties moet een educatief rondleider in een kunst- en historisch museum beschikken?
- 3 Met welke instrumenten kunnen we de kwaliteit van rondleidingen en de competenties van rondleiders evalueren en draagt inzet van deze instrumenten bij aan de ontwikkeling van competenties van museumrondleiders?
- 4 Hoe kunnen rondleiders en leraren in opleiding samen leren in een professionele leergemeenschap?

De focus van het onderzoek lag op rondleidingen voor het primair en voortgezet onderwijs. Maar door de aandacht voor de specifieke setting van het museum als leeromgeving, bieden de uitkomsten eveneens stof tot nadenken over het vak van museaal rondleiden in het algemeen, ook voor andere doelgroepen.

Deze publicatie bevat een verkorte weergave van de resultaten van het promotieonderzoek, in de hoop een praktisch handvat te bieden aan educatoren en rondleiders van vele soorten musea. Niet met het doel eenduidige antwoorden te geven, want wat een goede rondleider is, is voor elk museum anders, afhankelijk van missies en visies. Het doel van deze publicatie is richting te geven bij het beantwoorden van de vraag die elk museum zich stelt – wat is voor mijn museum een goede rondleiding? – en tools aan te reiken om die te realiseren.

Een goede rondleider* stelt zich op als professional en investeert in zijn ontwikkeling. Een goed museum is een lerende organisatie. Om relevant te blijven in een sterk veranderende wereld, waarin nieuwe publieksgroepen opkomen en waarin bezoekers steeds sterker de behoefte hebben om zich persoonlijk aangesproken te voelen, moet het museum samen met de rondleiders blijven leren. We hopen van harte dat deze publicatie hiertoe inspireert, want voor rondleiders én musea geldt: rondleiden is een vak!

* In deze publicatie verwijst 'rondleider' naar zowel een man als een vrouw. Voor de leesbaarheid wordt 'hij'/'zijn' gehanteerd, ook op te vatten als 'zij'/'haar'.

Partners

Musea

Rijksmuseum Amsterdam

Stedelijk Museum Amsterdam

Van Gogh Museum

Faculteit Maatschappij- en Gedragwetenschappen UvA

Research Institute of Child Development and Education

Interfacultaire Lerarenopleidingen

Faculteit Geesteswetenschappen UvA

Onderzoekszwaartepunt Cultural Heritage and Identity

Afdeling Media en Cultuur

Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken

Expertisecentrum Vakdidactiek Kunsttheorie

Expertisecentrum Vakdidactiek Geschiedenis

Dit onderzoek is mede mogelijk gemaakt dankzij

FONDS 21

M

mondriaan
fonds

Rondleider over het vak:

'Een rondleider brengt je dieper het museum in. Waar je als gewone bezoeker misschien niet naar binnen durft, neemt de rondleider je mee. Als met een toorts verlicht die het pad.'

Rondleiden is een vak

Hoofdstuk 1

Identiteit

Wie ben je?

Elk museum is uniek en dat begint al bij de hardware: gebouw en collectie. Er zijn musea van bunker tot glazen doos, van molen tot schip, van kerker tot paleis. Collecties kunnen bestaan uit muziekinstrumenten, opgezette dieren, schilderijen, en er zijn musea die focussen op de plek waar ze zich bevinden en die hun bezoekers de ervaring bieden van het 'daar zijn waar het gebeurde'.

De plek en de collectie zijn het DNA van je museum, ze bepalen wie je bezoekers zijn en eveneens welke grenzen en mogelijkheden er zijn binnen je publieksbeleid – welke verhalen je kunt vertellen en welke middelen je kunt inzetten. Zo bepalen de voorwerpen (of de plek) en de manier van presenteren of je je verhaal chronologisch kunt vertellen, of je thematisch te werk kunt gaan of dat je je richt op één persoon, of je de geschiedenis erbij betreft of juist het heden centraal stelt.

Het DNA van je museum bepaalt ook welke keuzes je kunt maken in de manier waarop je die verhalen vertelt. Een natuurhistorisch museum wil zijn bezoekers laten beseffen hoe imposant de dinosaurus was, en laat daarom zien hoe botje voor botje het skelet van het dier wordt opgebouwd. Een kunstmuseum wil dat bezoekers naar de objecten gaan kijken, en zal proberen hen langer stil te laten staan, hen te prikkelen zich in te leven in de voorstelling, of zich vragen te stellen over de beweegredenen van de kunstenaar.

Wie ben je, voor wie wil je dat zijn, wat wil je bij je bezoekers bewerkstelligen en met welke middelen? Waarop meteen volgt: welke rol speelt de rondleiding daarbinnen? Daarom begint het traject voor het beantwoorden van de vraag 'Wat is voor jouw instelling een goede rondleiding?' bij de hardware en de missie van je museum.

Rondleider over het vak:

'Ik stel mezelf tot doel, mensen te laten voelen dat kunst helemaal niet ver van ze af staat maar met henzelf te maken heeft. Dat ze er een mening over kunnen hebben, en dat veel weten helemaal niet nodig is om schoonheid te ervaren.'

Van Gogh Museum

Missie van het museum

Het Van Gogh Museum maakt het leven en werk van Vincent van Gogh en de kunst van zijn tijd toegankelijk voor zo veel mogelijk mensen om hen te verrijken en inspireren.

Collectie

Het Van Gogh Museum herbergt de grootste collectie schilderijen, tekeningen en brieven van Vincent van Gogh ter wereld, en werken van tijdgenoten en navolgers.

Wat kun je de mensen vertellen met de collectie die je in huis hebt?

De collectie van het Van Gogh Museum is opgebouwd rond één persoon. Daardoor kan het museum zowel Van Goghs kunstwerken laten zien, als het verhaal over het leven van deze kunstenaar vertellen, met alle dramatische wendingen die daarbij horen. Doordat de collectie is opgebouwd rond Van Gogh, is zijn levensperiode tevens de periode waarop het museum zich richt: eind 19de eeuw. Het museum vertelt dan ook het verhaal over het leven en werk van Vincent van Gogh en de kunst van zijn tijd.

Wat wil je bewerkstelligen?

De collectie en de missie van het Van Gogh Museum maken het mogelijk om mensen werkelijk te raken. De kracht van de collectie zit niet alleen in de kleurrijke kunstwerken maar ook in het meeslepende levensverhaal van de kunstenaar. Van Gogh zocht een passende opleiding, werk, liefde. Hij had ambities, maakte keuzes, kende tegenslagen. Hij worstelde met zijn ziekte, zijn leven eindigde met zijn tragische zelfmoord. Dat levensverhaal raakt aan universele emoties en overwegingen die invoelbaar zijn voor elke bezoeker van nu. Want ook die vraagt zich af: Wie ben ik? Waar ligt

mijn talent? Wat wil ik voor de wereld betekenen? Doordat hij zich spiegelt aan Van Gogh ontstaat er een persoonlijke connectie tussen de bezoeker en de kunstwerken en de persoon van de kunstenaar. Dat maakt dat het museumbezoek van waarde wordt en beklijft.

En de rondleiding?

Die zorgt voor een persoonlijke connectie. Er bestaat dus geen *one size fits all*-rondleiding, want elke bezoeker is anders, heeft eigen interesses, wordt op een eigen manier geraakt. Een goede rondleiding is maatwerk waarbij elke bezoeker zich aangesproken en geraakt voelt. Zo'n rondleiding draait niet om het eenzijdig overbrengen van feiten, maar verbindt de bezoeker met hetgeen Van Gogh bezighield. En draagt daarmee een steentje bij aan iemands ontwikkeling.

Objecten dagen uit tot onderzoek en kritisch denken
Kunstwerk: Pae White, Hollywood Crinkle, 2010

Rijksmuseum Amsterdam

Missie van het museum

Het Rijksmuseum verbindt voor bezoekers uit binnen- en buitenland het heden met het verleden, door middel van een rijk en representatief overzicht van de Nederlandse kunst en geschiedenis vanaf de middeleeuwen, inclusief de connecties van Nederland met de wereld.

Collectie

Het Rijksmuseum herbergt kunstwerken en historische objecten uit de Nederlandse geschiedenis vanaf de middeleeuwen tot nu, en kunstwerken uit andere Europese landen en Azië.

Wat kun je de mensen vertellen met de collectie die je in huis hebt?

De breedte van de collectie van het Rijksmuseum, en de topkwaliteit van de objecten, maken het mogelijk om bezoekers zowel het mooiste van het mooiste uit de Nederlandse kunst te laten zien, als inzicht te geven in de wordingsgeschiedenis van Nederland. Door, per eeuw, kunstwerken en historische objecten bijeen te tonen, vertelt het museum het verhaal over die eeuw, zowel in kunst als in geschiedenis.

Dat verhaal behelst hoogte- én dieptepunten: zo genieten bezoekers van de topstukken van Rembrandt, Vermeer en de andere grote meesters uit de Gouden Eeuw, én kunnen ze zien in welke context de rijkdom werd vergaard, inclusief de koloniale rol van Nederland in de wereld.

Wat wil je bewerkstelligen?

Kennis over het verleden verruimt de blik op het eigen, hedendaagse bestaan. Door een heldere presentatie, een maximaal toegankelijke informatievoorziening en een persoonlijke benadering, wordt elke bezoeker in hoofd en hart geraakt, en krijgt hij/zij een breder besef van de ontwikkelingen in het verleden en de relatie daarvan met het heden: een besef van tijd. Tegelijk wordt de bezoeker uitgedaagd om zorgvuldig te kijken en daardoor meer te zien; zo ontstaat een gevoel voor schoonheid. Op deze manier verbreedt een bezoek aan het museum het perspectief van de bezoeker, en wordt diens vermogen tot kritisch denken en kijken vergroot.

En de rondleiding?

Die is hét middel om elke bezoeker te bereiken; de persoonlijke benadering van de rondleider maakt het mogelijk om iedereen aan te spreken, ongeacht

Objecten dagen uit tot onderzoek en kritisch denken

Kunstwerk: Henk Peeters, Akwarel, 1966

kennis of achtergrond, en een connectie tot stand te brengen tussen de collectie en de bezoeker. Daarmee is de rondleiding een van de belangrijkste middelen om het museum relevant te laten zijn voor iedere bezoeker.

Stedelijk Museum Amsterdam

Missie van het museum

Het Stedelijk Museum verrijkt het leven van mensen met moderne en hedendaagse kunst en vormgeving.

Collectie

Het Stedelijk Museum herbergt kunst en vormgeving uit de periode van eind 19de eeuw tot nu.

Wat kun je de mensen vertellen met de collectie die je in huis hebt?

Moderne en hedendaagse kunst vertellen geen eenduidig verhaal, maar laten juist een veelheid aan (soms maatschappelijke en filosofische) thema's en zoektochten zien. De collectie daagt dan ook bezoekers uit hun gebaande denkpaden los te laten, zich open te stellen voor het onbekende, vooropgezette meningen te parkeren en nieuwe vragen te stellen. Het Stedelijk Museum vertelt niet hoe het zit, maar stelt vragen en spoort aan tot dialoog tussen de bezoeker en het kunstwerk.

Wat wil je bewerkstelligen?

Dat mensen zich gaan openstellen voor het onbekende, niet te snel oordelen over mooi of lelijk, boeiend of saai, zich aangespoord voelen tot

kritisch denken, tot het stellen van vragen (ook aan henzelf), en met dat alles vooral: dat er een dialoog ontstaat tussen de bezoeker en de kunstwerken.

En de rondleiding?

Die is een manier om geen kant-en-klare verhalen te vertellen maar, naast het aanbieden van inspirerende informatie over de gepresenteerde objecten, bezoekers te leren hoe ze nieuwsgierig kunnen worden. De rondleiding stimuleert bezoekers relevante vragen te stellen aan het kunstwerk en aan henzelf, en maakt bovenal duidelijk dat hun mening ertoe doet. Zo ontstaat er een dialoog tussen de bezoeker en het kunstwerk en wordt het kijken naar en praten over moderne kunst een verrijkende ervaring.

Het museum als leeromgeving

Een museum is een leeromgeving met bijzondere eigenschappen. Zo is er meestal sprake van *free-choice learning*; bezoekers komen vrijwillig, vaak zonder specifiek leerdoel, waardoor ze wellicht opener staan voor nieuwe ervaringen dan in een formele leeromgeving het geval is. Ook een museumbezoek in het kader van een opleiding is een andere ervaring dan een les in de collegebanken of in het klaslokaal. Essentieel daarin is dat het museum een zintuiglijke ervaring biedt doordat het (authentieke) objecten toont. Objecten prikkelen immers, anders dan geschreven of gesproken tekst, de zintuigen, waardoor het cognitieve leeraspect wordt aangevuld met affectieve aspecten. In een museum kun je een echte prehistorische strijdbijl zien, of Van Gogh, Rembrandt, Mondriaan met je ogen 'aanraken'. En soms zijn die objecten ook nog eens uniek: er is er maar één van, en die is hier.

Objecten dagen bovendien uit tot onderzoek en kritisch denken. Een object maakt nieuwsgierig naar wat niet meteen zichtbaar wordt: de tijd waaruit het stamt, hoe en waarvan het gemaakt is, hoe het gebruikt werd, wat de kunstenaar ermee wil zeggen, welk creatief proces erin schuilgaat. Het museum als leeromgeving kent ook minder handige aspecten. Bij drukte staan bezoekers elkaar in de weg, het gebouw kan een ingewikkelde route hebben, de akoestiek is wellicht niet optimaal, kwetsbare objecten worden beschermd door een vitrine of gedempt licht waardoor afstand ontstaat, en je hebt weinig zicht op de voorkennis en ervaringen van de bezoekers. Allemaal zaken die een rol spelen bij het zoeken naar antwoorden op de vraag 'Wat is een goede rondleiding?'

Rondleiden is een vak Hoofdstuk 2

Wat leer je?

Wat kun je leren tijdens een rondleiding?

Leren kent veel verschillende wegen en werkt voor elke bezoeker anders. Terwijl de een wordt geraakt door een goed verhaal, laat een ander zich graag uitdagen tot gesprek en wil een derde liever zelf creatief zijn. Net zo min als het traditionele eenrichtingsverkeer tussen rondleider en bezoeker dé manier is om bezoekers iets mee te geven, zo zijn ook de alternatieven (dialogoog, discussie, vragenstellen, laten kijken zonder informatie te geven enzovoort) niet altijd en niet voor iedereen dé manier.

Een omschrijving van leren: 'Leren kan worden gedefinieerd als: het ontstaan of tot stand brengen, door middel van het selecteren, opnemen, verwerken, integreren, vastleggen en gebruiken van en het betekenis geven aan informatie door individuen, groepen of (deel)organisaties, van relatief duurzame veranderingen in kennis, houding en vaardigheden en/of in het vermogen om te leren.' Robert-Jan Simons, *Leren: wat is dat eigenlijk*.

De rondleider daagt uit tot kijken door de leerling iets na te laten tekenen

De rondleider daagt uit tot kijken door een goed verhaal te vertellen

De rondleider daagt uit tot kijken door te laten voelen hoe je moet poseren voor een portret

De rondleider heeft de leerlingen uitgedaagd tot kijken door elkaar te vertellen wat ze zien op een schilderij

Bij onderwijsrondleidingen is het hoe dan ook de bedoeling dat de leerlingen iets leren. Maar wat precies? Elke rondleiding heeft specifieke leerdoelen, en afhankelijk van die leerdoelen kan het gaan om het ontwikkelen van interesses, om kennis, inzichten, vaardigheden, verandering van houding of bewustwording van de eigen identiteit. Dit aspect van de onderwijsrondleiding kwam in het promotieonderzoek aan bod: welke leeruitkomsten zijn er mogelijk binnen het museum als leeromgeving? Literatuurstudie en een enquête onder professionals in musea en het onderwijs leverden een overzicht op van leeruitkomsten die passend worden geacht voor onderwijsrondleidingen in een kunst- of historisch museum.

Hierbij moet gezegd worden dat niet voor alle leeruitkomsten empirisch onderzoek voorhanden is dat aantoont dat museumrondleidingen daadwerkelijk resulteren in de genoemde kennis, vaardigheden of attitudes. Meer onderzoek hiernaar is dan ook nodig. De leeruitkomsten die in de literatuur worden genoemd waarvoor in eerdere studies wél empirische evidentie is gevonden, zijn historisch inlevingsvermogen, kennis opdoen, plezierige ervaring, kritisch denken, open houding ten aanzien van anderen en leren observeren.

Sommige van deze leeruitkomsten liggen voor de hand en zijn niet uniek voor het museum als leeromgeving, waaronder 'ontwikkelt interesse in kunst en geschiedenis', 'verwerft kennis van kunstenaars' en 'heeft kennis van historische feiten'. Andere spreken minder voor zich, terwijl ze een grote rol spelen in de ontwikkeling van cultureel en historisch bewustzijn, en specifiek in een museum kunnen worden verkregen. Een voorbeeld is 'verwerven van inzicht in de manieren waarop we in het heden omgaan met het verleden'. Een museum bewaart en toont voorwerpen niet voor niets, het feit dát ze bewaard zijn betekent dat voorgaande generaties er betekenis aan hechtten. Een rondleiding – een vorm van *object based learning* bij authentieke objecten – kan ingaan op de vraag waarom een voorwerp is bewaard en kan inzicht geven in het proces van betekenisgeving: wie bepaalt dat een voorwerp van belang is, om welke reden, welk verhaal is daarmee voor het nageslacht bewaard en verteld, welke andere perspectieven zijn er denkbaar bij datzelfde object?

Object based learning in het museum

Leeruitkomsten

- in historische musea

- in kunstmusea

Leeruitkomsten in historische musea

Verwijzing naar deze lijst: Mark Schep, Carla van Boxtel & Julia Noordegraaf (2017). *Leeruitkomsten in een historisch museum*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Categorie	Leeruitkomst
	De leerling
Affectief	1 heeft de rondleiding als plezierig ervaren.
Attitude	2 wordt nieuwsgierig en ontwikkelt interesse in geschiedenis. 3 ontwikkelt een open houding ten aanzien van andere perspectieven, culturen en tijden.
Identiteit	4 leert over zichzelf, anderen en de wereld om zich heen.
Kennis en begrip	5 ontwikkelt het besef dat gebeurtenissen echt plaatsgevonden hebben in het verleden. 6 heeft kennis van historische feiten, concepten, personen, ontwikkelingen en gebeurtenissen opgedaan. 7 verwerft inzicht in de manieren waarop we in het heden omgaan met het verleden.
Vaardigheden	8 leert zich een historische situatie voorstellen en inleven in een persoon uit het verleden. 9 leert representaties van het verleden kritisch analyseren. 10 leert historische vragen stellen. 11 leert objecten en gebeurtenissen in een historische context plaatsen. 12 leert verbanden te leggen en vergelijkingen te maken tussen het heden, verleden en de toekomst.

Leeruitkomsten in kunstmusea

Verwijzing naar deze lijst: Mark Schep, Carla van Boxtel & Julia Noordegraaf (2017). *Leeruitkomsten in een kunstmuseum*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Categorie	Leeruitkomst
	De leerling
Affectief	1 heeft de rondleiding als plezierig ervaren.
Attitude	2 wordt nieuwsgierig en ontwikkelt interesse in kunst. 3 ontwikkelt een open houding ten aanzien van andere perspectieven, culturen en tijden. 4 ontwikkelt waardering voor kunst. 5 ontwikkelt zelfvertrouwen om zich te uiten.
Identiteit	6 leert over zichzelf, anderen en de wereld om zich heen.
Kennis en begrip	7 leert begrijpen dat kunst een subjectieve uiting is. 8 leert begrijpen dat zintuiglijke ervaringen en kennis over kunst bijdragen aan een beter begrip van kunst en waardering. 9 verwerft kennis van technieken, begrippen, kunstenaars uit de beeldende kunst en de historische en maatschappelijke context. 10 wordt zich bewust van persoonlijke, algemeen menselijke, maatschappelijke en morele kwesties. 11 verwerft inzicht in de opvattingen en de rol van de kunstenaar in zowel de kunst als de maatschappij. 12 verwerft inzicht in de manieren waarop we in het heden omgaan met het verleden.
Vaardigheden	13 leert de emoties, het denken en handelen van de kunstenaar te plaatsen in een esthetische, kunsthistorische, sociale en historische context. 14 leert zich in te leven in de persoonlijke motieven en beweegredenen van kunstenaars om zich op een specifieke wijze uit te drukken in kunst. 15 ontwikkelt kritische en analytische denkvaardigheden. 16 leert een gefundeerde mening verwoorden over kunst. 17 leert vragen stellen over kunst. 18 ontwikkelt creatieve denkvaardigheden. 19 ontwikkelt visuele geletterdheid. 20 leert samen te werken met en te leren van anderen.

Welke leeruitkomsten vind je belangrijk?

Behalve dat de collectie en de visie van je museum van invloed zijn op de doelen die je met een rondleiding nastreeft, moeten de beoogde leeruitkomsten ook betekenisvol en haalbaar zijn voor de specifieke groep die wordt rondgeleid.

Stel dat een rondleiding in het Rijksmuseum over de Gouden Eeuw vervangend moet zijn voor een les die kinderen anders op school zouden krijgen. Dan kan een doel van de rondleiding zijn dat leerlingen na het museumbezoek kunnen uitleggen waarom deze periode in de Nederlandse geschiedenis Gouden Eeuw wordt genoemd. Zo'n leerdoel bepaalt het ontwerp van de rondleiding: de keuze van objecten, de structuur van het verhaal, de rode draad, werkvormen, gespreksmethodes.

Het is de rondleider die tijdens de rondleiding precies dát bewerkstelligt wat bedoeld is, op een manier die bij de leerlingen aansluit en die hen pakt. De lijst met leeruitkomsten die uit het promotieonderzoek als belangrijk naar voren kwamen, kan dan ook een leidraad zijn, niet alleen bij het ontwerpen van een rondleiding maar ook bij het geven ervan.

Verwerft kennis van technieken, begrippen, kunstenaars uit de beeldende kunst en de historische en maatschappelijke context

Bij een van de rondleidingen in het Stedelijk Museum is het de bedoeling, dat de leerlingen na afloop kunnen benoemen welke technieken kunstenaars hebben gebruikt. Dus geeft de rondleider al meteen aan dat ze dit over een uur moeten kunnen. Ze begint met vragen over schilderen, etsen, puntlassen, houtskool, iMovie; welke technieken bestaan er allemaal om een kunstwerk mee te maken? Ze kiest kunstwerken die elk met een andere techniek zijn gemaakt en laat de leerlingen goed kijken: waaraan herken je een bepaald materiaal, zie je een houtnerf, de glans van marmer? Hoe herken je een techniek, zie je een lasnaad, spijkers, lijm? Dat ze later niet weten hoe die kunstenaars ook alweer heetten: niet erg!

Leerlingen onderzoeken de techniek waarmee het beeld is gemaakt
Kunstwerk: Willem de Kooning, Clamdigger, 1972

Ontwikkelt een open houding ten aanzien van andere perspectieven, culturen en tijden

Eerst wil de rondleider te weten komen hoe dat *nu* zit met de leerlingen, dus hij begint met vragen om informatie te verzamelen over de groep. Tegelijk activeert hij hiermee hun voorkennis, ze gaan nadenken over 'respect' en wat dat eigenlijk is. Aan de hand van kunstwerken die als *conversation piece* kunnen dienen, voert hij vervolgens gesprekken met als onderliggend thema: kunst is altijd een uiting van de cultuur van de maker, Amerikaans of Congolees, Zweeds of Iraans. Door de tijd te nemen, te kijken naar het werk en erover te praten kan er bij de leerlingen respect ontstaan voor de kunstenaar, ook al denkt die totaal anders dan zij.

Ontwikkelt creatieve denkvaardigheden

Bij het schilderij *Het Gele Huis* in het Van Gogh Museum wordt een beroep gedaan op de verbeelding van leerlingen. Ze worden uitgedaagd goed te kijken en datgene wat ze op het schilderij zien tot onderdeel van een groter verhaal te maken. Het is de bedoeling dat ze vrij gaan associëren. De rondleider vraagt: 'Stel dat wat je hier ziet afgebeeld het einde van een verhaal zou is, wat zou dan het verhaal zijn?' Een leerling komt met een verhaal over een monster onder de grond, vanwege de gegraven tunnels die hij ziet. Een ander zoomt in op de rijdende trein en fantaseert over de mensen die daarmee vertrokken zijn.

Een rondleider daagt de kinderen uit zich in te leven in een persoon uit het verleden: 'Hoe was het om als kind in de 17de eeuw in dit wiegje te liggen?'

Rondleider:

'Wat zou je mee naar huis willen nemen?'

Leerling:

'Jou.'

Leert begrijpen dat zintuiglijke ervaringen en kennis over kunst bijdragen aan een beter begrip van kunst en waardering

De rondleider zit met een groep leerlingen in het Stedelijk Museum Amsterdam voor *Large torso*, een bronzen beeld van Willem de Kooning. Ze laat iedereen associëren: 'Waar lijkt het op?' en dan: 'Neem een stuk klei, doe je ogen dicht en kneed in 1 minuut een vorm'. Deze werkvorm is de brug naar uitleg over het creatieve proces van de kunstenaar: 'De Kooning legde zichzelf een beperking op: hij beeldhouwde vaak met zijn ogen dicht, net zoals jullie dat deden.' Door de opdracht kruipen de leerlingen in de huid van de kunstenaar, gaan *Large torso* door zijn ogen bekijken en ervaren dat zijn werk intuïtief tot stand kwam. Bovendien leert de zintuiglijke ervaring hen beter te kijken. 'Aan dit kunstwerk kan je zien hoe De Kooning zijn handen heeft gebruikt.' Dan stelt de rondleider een aantal vragen: 'Is het werk snel of langzaam tot stand gekomen? Hoe zie je dat? En hoe zie je de snelheid terug in het object dat jullie hebben gemaakt?'

Zintuiglijke ervaringen vergroten het historisch besef. Een rondleider laat kinderen ruiken aan specerijen die in de 17de eeuw voor het eerst naar Nederland werden gehaald

Rondleiden is een vak
Hoofdstuk 3
Competenties

De rondleider is mediator

In een rondleiding zet je de collectie van je museum in als bron voor culturele en (kunst)historische vorming. Of het nu gaat om leerlingen in het kader van een schoolprogramma of om de vrijetijdsbezoekers, je doel is hoe dan ook dat de rondleiding een verrijkende ervaring is; je wilt dat de deelnemers tijdens de rondleiding iets zien, ervaren, weten of kunnen op een andere manier dan voorheen. De rondleider is in dat proces de mediator. Deze moet met kennis van zaken, met interesse in kunst en geschiedenis, en aan de hand van de objecten in het museum bezoekers van verschillende leeftijden en met verschillende interesses kunnen enthousiasmeren en informeren, en – afhankelijk van de leerdoelen van de rondleiding – een zinvolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling van kennis, vaardigheden en attitudes van die bezoekers. En dat in de complexe situatie van de museumvloer. Dat vraagt om specifieke competenties.

De rondleider gebruikt een onorthodoxe manier om de bezoekers te enthousiasmeren en informeren

Op creatieve wijze zorgt de rondleider ervoor dat de leerlingen goed naar het beeld gaan kijken

Kunstwerk: Willem de Kooning, Seated Woman on a Bench, 1972

De competenties van een rondleider

Om te weten te komen welke competenties belangrijk zijn voor het uitoefenen van het vak van rondleider is er in het promotieonderzoek gebruik gemaakt van literatuurstudie en werden zestien rondleiders en drie hoofden Educatie geïnterviewd. Vervolgens werd een brede groep experts geraadpleegd: rondleiders, educatoren en lerarenopleiders geschiedenis en kunst. Dit resulteerde in een lijst met 45 competenties die naar het inzicht van deze experts belangrijk zijn voor rondleiders in kunst- en historische musea.

Aan de experts werd tevens gevraagd welke van de 45 competenties elke beginnende rondleider al (in grote mate) moet beheersen. Daaruit kwam een lijst met zestien competenties voort; 70% van de experts was het erover eens dat dit basiscompetenties zijn.

De competenties zijn onderverdeeld in vier hoofdcategorieën:

Categorie 1 **Omgang met de groep en de omgeving**

Rondleiders zijn enthousiast en flexibel, hebben een open houding, kunnen contact maken met de groep en een groep inschatten, hebben oog voor de groepsdynamiek en de wensen van de groep en kunnen hier adaptief op reageren. Rondleiders nemen de leiding, beschermen de objecten en houden overzicht over de groep.

De rondleider toont oprechte interesse in wat de leerlingen bezighoudt

Categorie 2 **Communicatieve vaardigheden**

Rondleiders zijn communicatief vaardig, zowel verbaal als non-verbaal. Ze kunnen een gesprek op gang brengen en faciliteren. Ze spreken duidelijk, luisteren goed en kunnen de input van de groep gebruiken om de dialoog te verrijken.

De rondleider luistert en gebruikt de input van de leerling om het gesprek te verrijken

De rondleider creëert een ontspannen en positieve sfeer door de leerlingen voor elkaar te laten performen

Rondleider over het vak:

'Een rondleider vertraagt het museumbezoek. Vooral leerlingen zijn niet gewend om lang naar een kunstwerk te kijken. Dat is mijn grootste uitdaging: langzaam gaan en ervoor zorgen dat mensen echt gaan genieten van het kijken!'

Meisje van vier jaar, na een rondleiding:

'Later ga ik ook in het museum werken.'

Categorie 3 Kennis en didactiek

Rondleiders beschikken over een brede algemene historische, cultuur- en kunsthistorische kennis, kennis van de collectie en enige kennis van het onderwijscurriculum. Ze kunnen deze kennis flexibel inzetten om uitleg te geven bij objecten, verhalen te vertellen en in te kunnen spelen op de vragen van de leerlingen. Rondleiders kunnen leerlingen aanzetten tot zinvolle interactie over objecten en tot zorgvuldig kijken naar objecten.

De rondleider zet een activiteit in die past bij de groep: 'Dit wordt een spannende reis!'

De rondleider zet de leerlingen aan tot participatie
Kunstwerk: Kazimir Malevich, Een Engelsman in Moskou, 1914

Categorie 4 Professionalisme

Rondleiders zijn betrouwbaar en representeren het museum. Ze kunnen samenwerken met collega's en bezoekende docenten. Rondleiders reflecteren op het eigen functioneren, staan open voor het geven en ontvangen van feedback en werken actief aan de eigen ontwikkeling als rondleider.

Met name de competenties die horen bij de categorieën 'Omgang met de groep en de omgeving', 'Communicatieve vaardigheden' en 'Professionalisme' zijn waarschijnlijk voor elk museum relevant. De rol van de competenties bij 'Kennis en didactiek' daarentegen zal per museum verschillen. Zo heeft het ene museum als doel mensen aanzetten tot zorgvuldig kijken naar kunst, terwijl een ander museum de objecten inzet als venster op een bepaalde historische periode, waarbij andere competenties nodig zijn.

De rondleider laat de leerlingen ervaren hoe je beweging in een foto vangt

Flexibiliteit is de kern

In vrijwel alle interviews met rondleiders en hoofden Educatie sprong één term eruit: flexibiliteit. De rondleider moet flexibel met kennis kunnen omgaan, de inhoud van het verhaal kunnen aanpassen aan de doelgroep, en kunnen inspelen op de wensen en vragen van de bezoekers. Ook moet hij flexibel kunnen inspelen op alles wat zich in een museum onverwacht kan voordoen: een groep die te laat is, een schilderij dat niet meer op zijn plek blijkt te hangen, een andere rondleider die al bij een object staat. Voor een deel gaat het bij flexibiliteit – net als bij andere competenties – om een persoonlijke eigenschap. Geen mens is hetzelfde en niet iedereen kan even makkelijk omgaan met veranderingen. Toch is er groei mogelijk, bijvoorbeeld door ervaring. Een ervaren rondleider die de collectie en looproutes van een museum goed kent, zal (ongeacht zijn aanleg voor flexibiliteit) makkelijker van zijn geplande traject kunnen afwijken dan een rondleider die in het betreffende museum minder goed thuis is.

Flexibiliteit is de kern van alle competenties

Samenspel van competenties: de rondleider heeft de regie over de groep, is zich bewust van de omgeving, houdt overzicht en zorgt dat de objecten geen gevaar lopen

Kunstwerk: Sol Lewitt, Walldrawing #1084, 2003

Het samenspel van competenties

Alle competenties kunnen elkaar versterken en compenseren. Zo is er een sterk verband tussen enerzijds *contact maken met de groep* en anderzijds *open houding, inschatten van de groep, interesse in de groep, enthousiast en energiek, oog voor de groepsdynamiek* en *goed luisteren*. Een rondleider die de regie in handen heeft, is zich bewust van zijn omgeving en *positionering*, maar houdt ook het overzicht over de groep en zorgt ervoor dat de objecten geen gevaar lopen.

Ook bij het *creëren van een rode draad* spelen meerdere competenties een rol. Een rondleider die een rode draad creëert, gebruikt zijn kennis om objecten met elkaar te verbinden en een heldere lijn aan te brengen in het verhaal. Daarmee hangt de competentie *tijdmanagement* samen; een bekwaam rondleider kan de rondleiding zó indelen dat er binnen de afgesproken tijd een verhaal ontstaat met een duidelijke kop, romp en staart. Om de rode draad ook voor bezoekers zichtbaar te maken is tevens de competentie *uitleg geven* van belang. Een rondleider moet immers de groep meenemen in het grotere verhaal dat hij aan de hand van de afzonderlijke voorwerpen wil vertellen.

Competenties

van de rondleider in kunst- en historische musea

Verwijzing naar deze lijst:

Schep, M., Van Bortel, C., & Noordegraaf, J. (2017). Competent museum guides: defining competencies for use in art and history museums. *Museum Management and Curatorship*. doi:10.1080/09647775.2017.1387590.

Of:

Mark Schep, Carla van Bortel & Julia Noordegraaf (2017). *Competenties van rondleiders*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

De volgende lijst is het resultaat van literatuurstudie en van een expertraadpleging onder rondleiders, educatoren en lerarenopleiders kunst en geschiedenis. Deze 45 competenties zijn naar het inzicht van deze experts belangrijk voor rondleiders in kunst- en historische musea. Zestien competenties behoren volgens deze experts tot de basiscompetenties van de rondleider. Die zestien basiscompetenties zijn hier rood gemaakt.

De competenties zijn verdeeld over vier hoofdcategorieën.

Categorie 1

Omgang met de groep en de omgeving

Rondleiders zijn enthousiast en flexibel, hebben een open houding, kunnen contact maken met de groep en een groep inschatten, hebben oog voor de groepsdynamiek en de wensen van de groep en kunnen hier adaptief op reageren. Rondleiders nemen de leiding, beschermen de objecten en houden overzicht over de groep.

Categorie 2

Communicatieve vaardigheden

Rondleiders zijn communicatief vaardig, zowel verbaal als non-verbaal. Ze kunnen een gesprek op gang brengen en faciliteren. Ze spreken duidelijk, luisteren goed en kunnen de input van de groep gebruiken om de dialoog te verrijken.

Categorie 3

Kennis en didactiek

Rondleiders beschikken over een brede algemene historische, cultuur- en kunsthistorische kennis, kennis van de collectie en enige kennis van het onderwijscurriculum. Ze kunnen deze kennis flexibel inzetten om uitleg te geven bij objecten, verhalen te vertellen en in te kunnen spelen op de vragen van de leerlingen. Rondleiders kunnen leerlingen aanzetten tot zinvolle interactie over objecten en tot zorgvuldig kijken naar objecten.

Categorie 4

Professionalisme

Rondleiders zijn betrouwbaar en representeren het museum. Ze kunnen samenwerken met collega's en bezoekende docenten. Rondleiders reflecteren op het eigen functioneren, staan open voor het geven en ontvangen van feedback en werken actief aan de eigen ontwikkeling als rondleider.

Categorie 1

Omgang met de groep en de omgeving

- 1 Open houding** De rondleider is ontspannen, toegankelijk en heeft een open houding ten aanzien van de groep en de diversiteit van personen en denkbeelden binnen de groep.
- 2 Contact maken met de groep** De rondleider weet in de eerste paar minuten contact te maken met de groep en de leerlingen op hun gemak te stellen, en houdt dit gedurende de rondleiding vast.
- 3 Inschatten groep** De rondleider heeft kennis van de doelgroep en kan door het stellen van vragen en het lezen van de non-verbale communicatie van de leerlingen een inschatting maken van de verwachtingen, interesses en het niveau van de groep en past zijn rondleiding – daar waar mogelijk – op aan.
- 4 Interesse in de groep** De rondleider neemt de leerlingen serieus en toont oprechte interesse in de gedachten, vragen en achtergrond van de leerlingen.
- 5 Creëren van veilige sfeer** De rondleider weet in de rondleiding een veilige sfeer te creëren waarin de leerlingen op een gelijkwaardige manier kunnen participeren en waarin er op een respectvolle manier met de inbreng van de leerlingen wordt omgegaan.
- 6 Creëren van een ontspannen en positieve sfeer** De rondleider weet een ontspannen en positieve sfeer te creëren, bijvoorbeeld door het inzetten van humor.
- 7 Enthousiast en energiek** De rondleider is energiek, enthousiast over wat hij vertelt, geeft blijk van interesse in het onderwerp en weet de groep de enthousiasmeren.
- 8 Oog voor de groepsdynamiek** De rondleider heeft oog voor de groepsdynamiek en weet zijn gedrag waar nodig – en mogelijk – hierop aan te passen.
- 9 Omgang met weerstand** De rondleider weet om te gaan met weerstand en ongepaste opmerkingen vanuit de groep en probeert – waar mogelijk – deze weerstand en opmerkingen te gebruiken om de dialoog te verrijken.
- 10 Regie** De rondleider neemt de leiding, is duidelijk over het programma, de regels en de verwachtingen naar de groep, zonder dat de rondleider zichzelf volledig boven de groep plaatst.
- 11 Beschermen van objecten** De rondleider is bewust bezig met de veiligheid van de museumobjecten en corrigeert ongewenst of potentieel gevaarlijk gedrag voor de objecten.
- 12 Tijdmanagement** De rondleider weet de rondleiding binnen de beschikbare tijd efficiënt in te delen met een heldere opening, kern en afsluiting, waardoor de groep op een ontspannen en effectieve manier het programma doorloopt.
- 13 Bewust van omgeving en positionering** De rondleider gaat flexibel om met de drukte in het museum, positioneert zichzelf en de groep zo voor het object dat het object zichtbaar is voor alle leerlingen en de doorgang niet wordt versperd.
- 14 Overzicht houden** De rondleider houdt tijdens de rondleiding overzicht over de groep, houdt in de gaten of alle leerlingen bij de groep blijven en of zij andere bezoekers niet hinderen.

Categorie 2

Communicatieve vaardigheden

- 15 Duidelijk spreken** De rondleider spreekt met de juiste intonatie, duidelijk, verstaanbaar en met het juiste volume.
- 16 Stemgebruik en expressie** De rondleider spreekt met een rustige ademhaling, heeft een prettig timbre en weet door intonatie, ritme, timing en mimiek de luisteraars te boeien, en gebruikt zijn stem zo dat het niet tot stemproblemen leidt.
- 17 Goed luisteren** De rondleider luistert goed en oprecht naar de groep en weet de input van de groep te gebruiken om de dialoog te verrijken.
- 18 Taalvaardigheid en taalgebruik** De rondleider is taalvaardig, heeft een uitgebreide algemene en specialistische woordenschat en weet het taalgebruik aan te passen aan het niveau en belevingswereld van de doelgroep.
- 19 Vaardig in gesprekstechnieken** De rondleider is vaardig in het op gang brengen en faciliteren van een gesprek, en kan leerlingen op meerdere manieren aanspreken en aanzetten tot participatie.
- 20 Non-verbale communicatie** De rondleider geeft via lichaamstaal, mimiek en lichaamshouding duidelijke non-verbale aanwijzingen aan de leerlingen. De non-verbale en verbale communicatie ondersteunen elkaar.
- 21 Bewust van eigen communicatief handelen** De rondleider is zich bewust van zijn houding, stemgebruik en lichaamstaal en weet dit indien nodig aan te passen aan de situatie en doelen, zonder dat dit geforceerd overkomt.

Categorie 3

Kennis en didactiek

- 22 Inzetten van kennis** De rondleider beschikt over algemene, historische, cultuur- en kunsthistorische kennis en kan deze kennis, aansluitend bij de doelgroep, flexibel inzetten om betekenis te geven aan objecten, deze te contextualiseren, verbanden te leggen en vragen te beantwoorden.
- 23 Inzetten kennis van curriculum** De rondleider beschikt over kennis van het onderwijscurriculum en kan deze kennis inzetten om de rondleiding te koppelen aan het curriculum.
- 24 Inzetten kennis van de collectie** De rondleider heeft kennis van de museumcollectie en kan deze kennis, aansluitend bij de doelgroep, flexibel inzetten om betekenis te geven aan objecten, deze te contextualiseren, verbanden te leggen en vragen te beantwoorden.
- 25 Creëren van rode draad** De rondleider weet door zijn historische, cultuur- en kunsthistorische kennis en kennis van de collectie een heldere rode draad (lijn, samenhang) te creëren in de rondleiding.
- 26 Stimuleren open houding bij leerlingen** De rondleider kan de leerlingen stimuleren om zich open te stellen voor nieuwe ervaringen.
- 27 Uitleg geven** De rondleider weet zijn kennis te vertalen naar het niveau en de belevingswereld van de doelgroep, en controleert of de uitleg is begrepen door de leerlingen.
- 28 Verhalen vertellen** De rondleider weet op een boeiende manier een (relevant) verhaal te vertellen in relatie tot een object.
- 29 Vragen stellen** De rondleider kan vragen inzetten om voorkennis te activeren, ruimte te geven voor verschillende perspectieven en (afhankelijk van de doelen) leerlingen aan te zetten tot benoemen, associëren, redeneren, analyseren, contextualiseren, verbanden leggen, interpreteren, reflecteren of het gebruiken van hun verbeelding.
- 30 Leerlingen stimuleren om goed te kijken** De rondleider kan leerlingen zorgvuldig laten kijken naar een object en hen stimuleren om zelf tot een interpretatie of betekenisgeving te komen.
- 31 Aandacht voor context objecten** De rondleider weet een goede balans aan te brengen in het kijken naar de objecten en de inbedding van de objecten in een context.
- 32 Gebruik objecten als venster** De rondleider kan een object gebruiken als venster op een historische periode of verschijnsel.
- 33 Gebruik objecten voor analyse** De rondleider kan een object gebruiken om met leerlingen te onderzoeken hoe kunst en geschiedenis gepresenteerd en geïnterpreteerd worden.
- 34 Didactisch inzetten werkvormen** De rondleider zet werkvormen/activiteiten in die passen bij de groep, het moment en het object en zorgt daarmee voor afwisseling.
- 35 Balans uitleg geven en interactie** De rondleider weet een balans aan te brengen tussen uitleg en interactie, en geeft ruimte voor de beleving en ervaring van de leerlingen met kunst of geschiedenis.

Categorie 4

Professionalisme

- 36 Samenwerken met collega's** De rondleider stemt met collega's af welke route wordt gelopen en de rondleider houdt tijdens de rondleiding contact en rekening met de collega's.
- 37 Samenwerken met beveiligers** De rondleider communiceert waar nodig met de beveiligers en volgt de aanwijzingen van de beveiligers op.
- 38 Samenwerken met docenten/begeleiders** De rondleider stemt het programma aan het begin van de rondleiding af met de docent/begeleiders van de bezoekende leerlingen en geeft hun een passende rol tijdens de rondleiding.
- 39 Betrouwbaar** De rondleider is betrouwbaar, loyaal, punctueel, houdt zich aan gemaakte afspraken, en geeft de rondleiding conform het ontworpen programma.
- 40 Flexibiliteit** De rondleider is flexibel, werkt oplossingsgericht en staat open voor verandering.
- 41 Representeert het museum** De rondleider is zich ervan bewust dat hij zowel gastheer als ambassadeur van het museum is en gedraagt zich daarnaar.
- 42 Reflecteren op eigen handelen** De rondleider reflecteert op het eigen handelen en is zich bewust van zijn sterke punten en eventuele verbeterpunten.
- 43 Feedback geven en ontvangen** De rondleider staat open voor feedback en gebruikt de feedback om zichzelf verder te ontwikkelen. Ook is de rondleider bereid om collega's feedback te geven.
- 44 Professionele ontwikkeling** De rondleider maakt gebruik van de mogelijkheden tot professionalisering die het museum biedt en is actief op zoek naar manieren om zichzelf verder te ontwikkelen.
- 45 Bijdragen aan verbetering rondleiding** De rondleider kan kritisch reflecteren op gegeven rondleidingen en vanuit deze reflectie en kennis van didactiek bijdragen aan het herontwerpen van een rondleiding.

De waarde van een gemeenschappelijke taal

Een lijst met relevante competenties voor een rondleider heeft op verschillende manieren praktische waarde. Allereerst geeft ze educatoren en rondleiders een gemeenschappelijke taal, een kader om vanuit eenzelfde visie naar het beroep rondleiden te kijken. Daarnaast maakt die taal dingen benoembaar: doordat de lijst expliciet maakt wat het vak van rondleider behelst, kan ze structuur geven aan een gesprek over de kwaliteiten van een rondleider. Daarbij verschaft ze aan rondleiders en educatoren een middel om te reflecteren over bepaalde competenties. Een rondleider kan zo bepalen waar zijn sterke en minder sterke punten liggen, een educator krijgt inzicht in de aspecten die in aanmerking komen voor kwaliteitsversterking, en samen kunnen zij onderzoeken hoe een rondleider zijn kwaliteiten verder kan ontwikkelen. Andersom biedt de lijst voor de rondleider een onderbouwing om aan de educator aan te geven wat nodig is om het werk goed te doen. Voor een beginnende rondleider kan de lijst met competenties inzichtelijk maken over welke vaardigheden je zoal moet beschikken om dit complexe vak goed te kunnen uitoefenen. Tevens kan ze een basis zijn voor opleidingen die voorbereiden op een educatieve functie in een museum.

Omgang met de groep en de omgeving: Creëren van veilige sfeer

Rondleider:

'Tim, 11 jaar, is in het Rijksmuseum met groep 7. Hij is stilletjes, kijkt veel weg en als hij zijn naam zegt, is het heel zacht. Hij houdt zich wat afzijdig. Af en toe probeer ik hem een antwoord of gedachte te ontfutselen door te vragen wat hij denkt, maar geen antwoord. Na ongeveer drie kwartier komen we bij de *Nachtwacht*. Het is er druk en ik vraag of de groep dicht bij me wil komen zitten. Tim zit bijna naast me. Op mijn vraag wat er in het schilderij gebeurt, zie ik zijn vinger voorzichtig omhooggaan. De eerste keer... gevolgd door nog een paar keer. De antwoorden die Tim, en ook de anderen, geven, leg ik weer terug bij de groep. Wie denkt daar net zo over? Wie denkt dat het misschien nog iets anders zou kunnen zijn? De leerlingen reageren op elkaars antwoorden en samen komen we tot een mooi verhaal bij het schilderij. Tijdens het lopen naar een volgend schilderij voel ik ineens een handje in mijn hand. Ik kijk opzij en zie Tim naast mij lopen die recht vooruit blijft kijken. Hij loopt voorop, de rest van de rondleiding.'

De rondleider creëert een veilige sfeer waarin elke leerling zich vrij voelt om zich te uiten

Kunstwerk: Pablo Picasso, *Femme assise au chapeau en forme de poisson*, 1942

Kennis en didactiek: Creëren van een rode draad

'Ik ga jullie laten zien hoe je een schilderij van Van Gogh kunt herkennen' vertelt de rondleider bij de start van zijn rondleiding. Daarmee benoemt hij een heldere rode draad en geeft hij de verwachting van de leerlingen een richting. Ze gaan van start. De rondleider vertelt enthousiast, er komen veel vragen waarop hij uitgebreid ingaat. Over hoe het ook alweer zat met dat afgesneden oor van Van Gogh, en of hij geld verdiende met zijn schilderijen. Ook geeft de rondleider hen een aantal opdrachten en maakt er zo een actief uur van: er wordt veel besproken en er wordt goed naar de schilderijen gekeken. Maar in zijn wens om te voldoen aan de vragen van de leerlingen vergeet de rondleider zijn plan: de leerlingen te laten zoeken naar de typische kenmerken van Van Goghs schilderijen. Zo wordt de rondleiding weliswaar rijk, maar ontbreekt de structurerende verhaallijn.

Professionalisme: Reflecteren op het eigen handelen

Het stellen van de juiste vraag is een vak apart. In het Stedelijk Museum wordt daarom in trainingen en intervisiebijeenkomsten geregeld aandacht besteed aan *inquiry based learning*. Tijdens deze momenten denken de rondleiders na over het doel van het stellen van vragen en hoe ze vragen prikkelend kunnen formuleren. Aan bod komen ook de valkuilen, bijvoorbeeld dat het vragen stellen geen nepstrategie mag zijn voor de rondleider om zijn verhaal te vertellen. In kleine groepjes oefenen de rondleiders in het museum. Een van hen begint, en krijgt van de anderen feedback. De volgende krijgt de kans om de feedback direct te verwerken in zijn of haar oefenmoment. Als bijvoorbeeld de eerste rondleider niet voldoende stiltes heeft laten vallen, kan de volgende hier extra op letten, waardoor de groep ervaart wat het effect van stiltes kan zijn. De training wordt door de rondleiders als inspirerend ervaren. Ze breken uit hun routine, leren de kunstwerken in het museum vanuit nieuwe invalshoeken kennen en krijgen inzicht in hoe ze de methode kunnen inzetten in de praktijk.

Door bruggetjes te maken tussen de schilderijen creëert de rondleider een rode draad

Rondleider over het vak:

'Vragen moet je opbouwen. Beginnen met een filosofische vraag is niet zo handig, dan krijg je geen antwoord. Wat wel werkt is beginnen met iets concreets: "Is het snel of langzaam geschilderd, met een dikke of dunne kwast, waar komt het licht vandaan?" Je moet oppassen dat je niet in de vraag het antwoord al weggeeft. En maak het niet te makkelijk, dan haken ze af.'

Rondleiden is een vak
Hoofdstuk 4

Professionalisering

Rondleiden is bijblijven

Musea houden voor hun publieksbeleid voortdurend voeling met de buitenwereld. Voor rondleidingen betekent dit dat steeds bekeken moet worden of de optimale match tussen rondleider en bezoeker er nog is. Ook daarin is rondleiden een vak als alle andere; het moet op peil gehouden worden. Want of de rondleider in dienst is, een zzp'er is of een vrijwilliger, voor elk museum geldt dat de kwaliteit van de rondleiding ligt in de aansluiting van de rondleider bij de bezoeker.

Professionaliseren kent drie pijlers: de basis van waaruit je begint, kwaliteitsversterking en relevantie.

Rondleider:

'De rondleiding is afgelopen.'

Leerling:

'Nu al!?'

Stap 1: BASIS

Selectie

Allereerst wil je uit alle aanmeldingen die rondleiders kiezen die al beschikken over de startkwalificaties (zie de zestien basiscompetenties, (na pagina 34). En je wilt de beste voor jouw museum, voor jouw publieksgroepen, met de talen, inhoudelijke kennis en uitstraling die jij nodig hebt. Hoe kom je erachter of een sollicitant die competenties heeft? Een brief en cv geven geen inzicht in iemands vaardigheid om bijvoorbeeld verbanden te leggen tussen voorwerpen, specialistische kennis te vertalen naar het niveau van de bezoeker, of de bezoeker te raken. Maar je kunt wel de sollicitatie zo vormgeven dat je een beeld krijgt van die aspecten, onder andere door een kennistest, een presentatiefilmpje, een testrondleiding, een taaltoets.

Testrondleiding

Het Rijksmuseum hanteert drie vormen. Eerst geven sollicitanten een testrondleiding van zo'n vijftien minuten. De bezoekers worden gespeeld door een groepje medewerkers van verschillende afdelingen, waaronder Educatie. Zij 'zijn' de beoogde publieksgroep en reageren op wat de rondleider doet en vertelt; ze stellen onverwachte vragen, lopen weg als hun aandacht verslapt, enzovoort. Ook al is dit een rollenspel, het maakt direct duidelijk wat de sterkere en minder sterke kanten van een aspirant-rondleider zijn. Daarna volgt een nagesprek, waarin de feedback van de groep wordt voorgelegd aan de sollicitant. Zo ontstaat een beeld van diens vermogen tot zelfreflectie. Tot slot wordt op speelse wijze parate kennis en bereidheid tot verder leren getest. Bijvoorbeeld door de sollicitant te vragen enkele voorwerpen uit het museum zó te rangschikken dat er een verhaal ontstaat.

Taal

Taal is bij het rondleiden cruciaal en mag geen barrière vormen in de overdracht. Daarom moet de rondleider een taal goed beheersen: hij moet goed verstaanbaar zijn, prettig om naar te luisteren en een goede woordenschat hebben. Het Van Gogh Museum gebruikt het ERK-model om op een objectieve manier de vaardigheid in een vreemde taal te kunnen meten: het Europees Referentiekader, waarbij de niveaus zijn gecategoriseerd en de toetsing is gestandaardiseerd (www.erk.nl). De rondleiders beheersen minimaal niveau C1+ en kunnen dit aantonen via een certificaat.

Inbedding in de organisatie

Willen de rondleiders hun rol van mediator optimaal kunnen vervullen, dan is het niet alleen zaak dat ze kennis hebben van de collectie en de missie van het museum, maar ook dat het contact met inhoudelijk verantwoordelijken zoals conservatoren en educatoren vanzelfsprekend is, en dat er aandacht is voor een goede samenwerking met de service- en beveiligingsmedewerkers.

Stap 2: KWALITEITSVERSTERKING

Trainingen op competenties

Er zijn talloze manieren waarop rondleiders en educatoren kunnen werken aan de kwaliteit van het vak rondleiden.

Het ligt voor de hand om kwaliteit te versterken door inzet van educatoren en conservatoren, bijvoorbeeld door intervisies te organiseren, lezingen te geven over algemene inhoudelijke thema's of door inwerk sessies te houden bij een specifieke tentoonstelling. Maar een museum heeft lang niet altijd expertise in huis voor de versterking van specifieke competenties; het kan dan ook verrassende inzichten opleveren om trainingen te laten ontwerpen door specialisten uit andere beroepsgroepen, zoals de ouderenzorg, de psychologie, de filosofie, de horeca of anderszins. Hieronder een greep uit bekende en minder bekende trainingsvormen, geordend naar de vier hoofdcategorieën van competenties.

Omgang met de groep en de omgeving

- I Ask: een methode ter versterking van openheid, boven water krijgen van vooroordelen, en nuancering
- Omgaan met weerstand, door een specialist uit de activistische NGO-wereld
- Hospitality, door specialisten uit de horeca
- Kennismaken met (ver)ouderen, door specialisten in de ouderenzorg

Communicatieve vaardigheden

- Training storytelling, door acteurs
- Omgang met leerlingen uit het Speciaal Onderwijs, door onderwijspsychologen
- Training gesprekstechnieken
- Training non-verbale communicatie om het gedrag van bezoekers te kunnen duiden, door een choreograaf
- Trainingen omgang met specifieke doelgroepen, zoals mensen met (beginnende) dementie

Rondleiders krijgen een training over (ver)ouderen: zij ervaren de fysieke beperkingen die horen bij het ouder worden

Kennis en didactiek

- Lezingen over kunst, geschiedenis en restauratietechniek
- Lezingen over onderwijscurricula
- Training Visual Thinking Strategies
- Training Visible Thinking
- Filosoferen
- Vragenuur met conservator
- Training rode draad
- Training rondleiden met een handpop, voor een kinderrondleiding

Professionalisme

- Informele bijeenkomsten waarbij rondleiders hun specifieke kennis met elkaar delen
- Een website of besloten Facebookpagina waar inhoudelijke informatie wordt uitgewisseld tussen museum en rondleiders, en/of tussen rondleiders onderling
- Berichten waarin de rondleiders op de hoogte worden gehouden van beleidsmatige keuzes van het museum
- Gebruik door rondleiders van het zelfevaluatieformulier (zie pagina 51), en bepalen van persoonlijke leerdoelen

Rondleiders krijgen een training in het omgaan met een handpop

In het Rijksmuseum geven rondleiders op regelmatige basis lezingen aan elkaar in een informele setting (de zogeheten *Cups of Wisdom*). Zo delen ze hun expertise. Deelname is vrijwillig, het onderwerp naar eigen keuze.

Puber na een rondleiding:
'Dat viel mee.'

Rondleider over het vak:
'Je moet kunnen spelen met de inhoud, want als je steeds hetzelfde doet ga je zelf een beetje dood. Ik zie het als iets organisch dat blijft veranderen en juist daardoor sterker wordt.'

Leren van en met elkaar

Rondleiden is een solitair vak en juist daarom is het waardevol dat de rondleiders elkaars expertise en ervaringen delen. Dat gebeurt vanzelf bij de koffieautomaat of in de kroeg, maar het kan ook georganiseerd worden. Intervisie is een beproefd middel: door uitwisseling leren rondleiders van en met elkaar. Bij intervisie gaat het om delen van ervaringen en daarom is het cruciaal dat de setting veilig is, dat er open gesproken kan worden en iedereen zich gelijkwaardig voelt.

Leren van en met elkaar kan ook plaatsvinden met professionals buiten de muren van het museum. Lerarenopleidingen en opleidingen op het gebied van erfgoed, kunst en geschiedenis bijvoorbeeld houden zich met vergelijkbare vragen bezig. Hoe kun je kinderen en jongeren motiveren voor kunst en geschiedenis? Wat maakt een gesprek over een kunstwerk of een historisch object tot een rijke leerervaring?

Rondleiders bespreken wat ze zojuist tijdens een rondleiding hebben gezien en delen elkaars ervaringen

Zo kan bijvoorbeeld een professionele leergemeenschap worden opgezet met deelnemers met verschillende expertises, zodat zij van en met elkaar kunnen leren. Die werkwijze is nuttig voor het (her)ontwerpen van een rondleiding. Rondleiders kunnen zo hun expertise inbrengen en van studenten, educatoren en docentenopleiders theoretische contexten aangereikt krijgen. Studenten kunnen werkvormen in rondleidingen (her)ontwerpen en daarbij leren van rondleiders, educatoren en docentenopleiders.

Educatoren en docentenopleiders kunnen gedachtes uitwisselen over actuele ontwikkelingen in het vakgebied, over beoogde en wenselijke doelstellingen – zowel vanuit het museum als vanuit de docentenopleiding. Daarmee wordt eveneens de museumdidactiek verder ontwikkeld.

Rondleiders tijdens een inspiratiebijeenkomst: kijken vanuit een ander standpunt

Rondleider:

'Voor een beginnend rondleider is zo'n zelfevaluatie sowieso heel erg goed, denk ik. Maar ook als je al langere tijd bezig bent, kan het helpen om je scherp te houden, om misschien toch bepaalde dingen te zien waar je je niet zo van bewust bent. Omdat het allemaal heel duidelijk benoemd wordt, wordt het wel weer eventjes aangeraakt, verlevendigd, expliciet gemaakt en dat kan denk ik voor iedereen goed zijn.'

Ontwerp

Het Stedelijk Museum betreft vaak rondleiders bij het ontwikkelen van rondleidingen en workshops. Zo komt het voor dat rondleiders al bij de eerste brainstorm meedenken, om zoveel mogelijk ideeën op tafel te krijgen. Daarna werkt een van hen de ideeën uit tot een samenhangend geheel. Door de ervaring en expertise van de rondleiders op deze manier te benutten, wordt het programma rijker en werkbaarder in de praktijk.

Beeldcoach

In het Van Gogh Museum wordt gewerkt met beeldcoaching, in groepjes van maximaal vijf rondleiders. Elke rondleider wordt tijdens het rondleiden gefilmd. De rondleider analyseert zelf de beelden en kiest er twee die hij tijdens de intervisiebijeenkomst wil inbrengen. Daar wordt ingezoomd op de ingebrachte leervragen. De beeldcoach begeleidt het gesprek, waarin de rondleiders feedback geven. De rondleider formuleert vervolgens zelf de actiepunten waarmee hij aan de slag wil.

Intervisie

In het Rijksmuseum vormen rondleiders groepjes van twee of drie, lopen steeds met een van hen mee en geven elkaar feedback op wat hun opvalt: de tops en de tips. De bevindingen worden tijdens grotere intervisiebijeenkomsten met elkaar gedeeld.

Observatie en nagesprek

Een andere manier om te leren van en met elkaar is de observatie en het daarbij horende nagesprek. Als handvat hiervoor zijn er binnen het promotieonderzoek twee instrumenten ontwikkeld die in combinatie kunnen worden gebruikt: het zelfevaluatieformulier en het observatieformulier.

Een rondleider en een educator tijdens een nagesprek

Rondleider:

'De zelfevaluatie geeft het nagesprek structuur en houvast, het is niet dat je continu in de verdediging bent, maar je gaat het echt objectief over bepaalde punten hebben. Dat vond ik fijn en dan krijg je nog een kans om te zeggen "ja, maar dit of dat zie ik zo", prima.'

Daarop zijn de 45 competenties (na pagina 34) zoveel mogelijk geformuleerd in termen van observeerbaar gedrag, waarbij elke competentie beoordeeld kan worden op een 5-puntsschaal. Het voordeel van deze instrumenten is, dat ze een gestructureerd gesprek faciliteren tussen educator en rondleider (zie pagina 36 over het belang van een gemeenschappelijke taal). Daarnaast maken ze het mogelijk om dat gesprek onderdeel te laten zijn van een ontwikkelproces: ook al worden er scores

gegeven, het doel is niet tot een eenzijdig oordeel te komen, maar om te leren vanuit de praktijk. Daarbij is met name de zelfevaluatie nuttig: zij maakt het voor de rondleider mogelijk om vanuit zijn eigen praktijk te leren, en waar nodig de geobserveerde ervaring aan te grijpen voor verandering. Ook kunnen de instrumenten worden ingezet bij intervisie-activiteiten.

Verkort voorbeeld van het zelfevaluatieformulier

Het hele zelfevaluatieformulier is te downloaden op www.lkca.nl/rondleiden-is-een-vak

Deze zelfevaluatie bestaat uit schaalvragen en open vragen. Je wordt als rondleider gevraagd te beoordelen in hoeverre je de genoemde competenties beheerst. De schaal loopt van Onvoldoende (=1) tot Excellent (=5).

Na de schaalvragen is er ruimte voor opmerkingen of eventuele uitleg bij een bepaalde competentie. Vervolgens word je per categorie gevraagd om (met uitleg) een aantal competenties te noemen die je zeer goed beheerst en een aantal competenties waarin je jezelf nog wilt of kunt ontwikkelen.

Op basis van jouw zelfevaluatie zal er een gesprek plaatsvinden tussen jou en de educator van het museum waar je werkt. De zelfevaluatie vormt de basis voor dit gesprek. Per categorie bespreek je samen met de educator de competenties waar je sterk in bent en de competenties waar je in kunt verbeteren. De educator leest de zelfevaluatie niet van te voren.

Categorie 1: Omgang met de groep en de omgeving

1. Open houding

Je bent ontspannen, toegankelijk en hebt een open houding ten aanzien van de groep en de diversiteit van personen en denkbeelden binnen de groep.

Onvoldoende		Excellent		
1	2	3	4	5

Verkort voorbeeld van het **observatieformulier**

Het hele observatieformulier is te downloaden op www.lkca.nl/rondleiden-is-een-vak

Dit observatieformulier kan door de educator worden gebruikt om tijdens de rondleiding aantekeningen te maken, en is ontwikkeld om samen met een zelfevaluatie te gebruiken tijdens een nagesprek tussen educator en rondleider. Tijdens het nagesprek brengt de rondleider op basis van zijn/haar zelfevaluatie per categorie verbeterpunten en sterke punten in. De educator gebruikt het observatieformulier om het beeld van de rondleider aan te vullen/bij te stellen.

Omcirkel de getallen: 1 (=Onvoldoende) 5 (=Excellent)

Omgang met de groep en de omgeving

Nr	Competentie	Score	Aantekeningen
1	Heeft open houding	1 2 3 4 5	
2	Maakt contact	1 2 3 4 5	
3	Maakt inschatting van de groep	1 2 3 4 5	
4	Toont interesse in de groep	1 2 3 4 5	
5	Creëert veilige sfeer	1 2 3 4 5	
6	Creëert ontspannen sfeer	1 2 3 4 5	
7	Is energiek en enthousiasmeert	1 2 3 4 5	
8	Heeft oog voor de groepsdynamiek	1 2 3 4 5	
9	Weet om te gaan met weerstand	1 2 3 4 5	
10	Heeft de regie	1 2 3 4 5	
11	Bescherm de objecten	1 2 3 4 5	
12	Zorgt voor heldere opening, kern en afsluiting	1 2 3 4 5	
13	Is zich bewust van de omgeving en de positie groep	1 2 3 4 5	
14	Houdt overzicht	1 2 3 4 5	

Rondleider:

'Ik werk al lang als rondleider en kan hiermee weer opnieuw een uitdaging vinden in het verbeteren van waar ik mee bezig ben.'

Stap 3: RELEVANTIE

De wereld zal blijven veranderen en musea bewegen mee, met nieuwe inzichten over overdracht, met focus op nieuwe publieksgroepen, en aansluitend bij maatschappelijke of politieke veranderingen. Meebewegen wil zeggen dat je blijft inspanssen om je publiek te kennen en te weten wat hen beweegt, ook bij nieuwe publieksgroepen. En dat je blijft zoeken naar manieren om je publiek te raken en te inspireren, ook al vraagt dat om nieuwe manieren van rondleiden en om specifieke trainingen voor nieuwe publieksgroepen. Daarom is de derde pijler van het professionaliseren de telkens terugkerende vraag of de gemaakte keuzes nog steeds gelden en welke aanpassingen er eventueel nodig zijn.

Een rondleiding voor mensen met de ziekte van Alzheimer
Kunstwerk: Karel Appel, Mens en dieren, 1949

Verder lezen

Als rondleider of educator ben je altijd op zoek naar nieuwe inspiratie en invalshoeken. Hierbij een aantal leestips die hieraan een bijdrage kunnen leveren.

Artikelen voortkomende uit het onderzoeksproject *Rondleiden is een vak*

Schep, M., van Boxtel, C., & Noordegraaf, J. (2014). Wat je kunt leren van een educatieve rondleiding in het museum. *Cultuur+Educatie* 42, 33-54.
Schep, M., van Boxtel, C., & Noordegraaf, J. (2017). Competent museum guides: defining competencies for use in art and history museums. *Museum Management and Curatorship*. doi:10.1080/09647775.2017.1387590.

Over leren en onderwijzen in historische musea

Van Boxtel, C., Grever, M., & Klein, S. (2016). *Sensitive Past. Questioning Heritage in Education*. New York/Oxford: Berghahn.
Grever, M., & van Boxtel, C. (2014). *Verlangen naar tastbaar verleden: erfgoed, onderwijs en historisch besef*. Hilversum: Verloren.
Marcus, A.S., Stoddard, J.D., & Woodward, W.W. (2012). *Teaching History with Museums. Strategies for K-12 Social Studies*. New York/London: Routledge.

Over leren en onderwijzen in kunstmusea

Burnham, R., & Kai-Kee, E. (2011). *Teaching in the art museum. Interpretation as Experience*. Los Angeles: J. Paul Getty Museum.
Ritchhart, R., Church, M., & Morrison, K. (2011). *Making thinking visible: How to promote engagement, understanding, and independence for all learners*. San Francisco: Jossey-Bass.
Ward, O. (2014). *Ways of Looking: How to Experience Contemporary Art*. London: Laurence King Publishing Ltd.
De Rynck, P., & Adriaenssens, I. (Eds.). (2001). *Volgt de Gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Over professionalisering van rondleiders

Katzenstein, P., & Koster, I. (2014). *I ask for open minds*. Amsterdam: Joods Historisch Museum.
Grenier, R.S. (2009). The Role of Learning in the Development of Expertise in Museum Docents. *Adult Education Quarterly* 59(2), 142-157.

Websites over kunstdidactiek en geschiedenisdidactiek

www.expertisecentrum-kunsttheorie.nl
www.ivgd.nl

Rondleider:

'Ik lees veel, want door veel te weten kun je makkelijker improviseren en kun je het ene nog makkelijker met het andere verbinden. Ook kun je je gasten dan meer meegeven dan het standaardverhaal. Sowieso heb je smeuge verhalen nodig en die haal je vaak uit (oude) boeken en kunsttijdschriften.'

Colofon

Deze publicatie bevat een verkorte weergave van de resultaten van het promotieonderzoek dat Mark Schep in 2014-2017 verrichtte naar het profiel van een goede educatieve rondleider. Het onderzoek werd geïnitieerd door het Rijksmuseum, het Stedelijk Museum en het Van Gogh Museum in Amsterdam, alsmede de Universiteit van Amsterdam. Het onderzoek is mede mogelijk gemaakt dankzij

FONDS 21

M

mondriaan
fonds

Eindredactie

Mark Schep, Pauline Kintz

Met bijdragen van

Noortje Bijvoets
Carla van Boxtel
Herman van Gessel
Frouke Jorna
Marie-Thérèse van de Kamp
Marie-José van Schaik

Fotografie

Tomek Dersu Aaron
Ernst van Deursen
Vera Diest
Hélène de Koekoek
Fabian Landewee
Berbe Rinders

Brenda Roos
Kees Steenman
Bibi Veth
Tomek Whitfield

Ontwerp

Taluut Ontwerp, Utrecht

Drukwerk

Drukkerij Zalsman, Zwolle

Website

De formulieren met competenties en leeruitkomsten, en de evaluatieformulieren zijn te downloaden op www.lkca.nl/rondleiden-is-een-vak

© Copyright 2017 uitgave en teksten Rijksmuseum Amsterdam, Stedelijk Museum Amsterdam, Van Gogh Museum, Universiteit van Amsterdam

© Copyright 2017 beeld Rijksmuseum Amsterdam, Stedelijk Museum Amsterdam, Van Gogh Museum
Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam
© c/o Pictoright Amsterdam 2017

ISBN/EAN 978-90-5006-200-8

De quotes in deze publicatie zijn afkomstig van rondleiders die werken voor het Rijksmuseum, het Stedelijk Museum en het Van Gogh Museum in Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Met dank aan

de rondleiders, workshopdocenten en acteurs die werken voor het Rijksmuseum, het Stedelijk Museum en het Van Gogh Museum in Amsterdam.

Michelle van Aggelen	Stefanie van Gemert
Faustina Alonso de Florida	Thijs Gerbrandy
Esmé Apeldoorn	Rian Gerritsen
Leontien Apekrom	Maike Glerum
Vanessa Barbera	Femke Goedhart
Elena Beckman	Caroline de Graaf
Tessel Beek	Marije Gubbels
Marleen van Beek	Marie-Claire Guy
Henk van der Beek	Marion Hamburg
Robert Beekelaar	Cécile van Hanja
Marjorie van Beekum	Aart van Harten
Jorinde ten Berge	Michelle Heemeijer
Toon Berghahn	Peter van Heeringen
Sarah Boccardo	Dorine Henning
Sarai van de Boel	Teun Hibma
Sjoukje Böing	Frans Henk Hoekstra
Natasja Boezem	Iona Hogendoorn
Bo Bojoh	Meinke Horn
Marloes Bolink	Lot Houtepen
Agnes Bompj	Minus Huynh
Ina Brekelmans	Elma van Imhoff
Frédérique Brinkerink	Carien Kanters
Wouter Brouwers	Lianne Karel
Esther Bruggink	Brian Kersbergen
Lottie de Bruijn	Stan Klamer
Wilma Caris	Albert Klein Kranenburg
Frédérique Chauvet	Margreet Koeman
Melanie Ciuraj	Tineke Koldewey
Evelyn Cnossen	Dennis Költgen
Chantal Cossais-Giel	Ute Kohlmann
Sander Daams	Marten Koning
Nynke Deinema	Arnout van Krimpen
Anne Dozy	Yvonne Kuhfus
Morena van der Duin	Robin Kuhlemeier
Anna Florido	Natalie Kuik

Elke Kuiper
Paul van der Laan
Charlotte Labrie
Ruud Lanfermeijer
Jolinda de Lang
Eva van Leeuwen
Tyas Leeuwerink
Martine Lemmens
Anita Liemburg
Yuri van der Linden
Tjyying Liu
Mirjam Lobbes
Rocco van Loenen
Fatin van de Luijster
Anita Manshanden
Anna Martens
Mieke Marx
Suzanne Mascini
Anne Masselink
Annette Matser
Odile Matteoda-Witte
Vera van de Meeberg
Franziska Menge
Sjoukje van der Meulen
Judith Montens
Romy Muste
Maya Mutlu
Noor Nuyten
Alexandra Oostdijk
Barbara Oudejans
Ingrid Pasmans
Maartje van Peijpe
Peter Pelkmans
Hugo Penning
Paola Pirovano
Annick van Pol
Cindy Pols
Sabien Poutsma

Charlotte ten Raai
Anita Rademakers
Mick Rijnders
Lisa de Rooy
Inge Roseboom
Monica de Ruiter
Amber van Schagen
Inge Schagen
Rogier Schippers
Henny Schueler
Marlieke Schoen
Mirte Simons
Isabel Sluitman
Johannes Steendam
Véronique Steijn
Bastiaan Steverink
Viktor Tans
Elle Tat
Angela Tellier
Lisouk Thörig-van de Pol
Anita Twaalfhoven
Robert Uterwijk
Frouke ten Velden
Lotte Verdonk
Roos Verkleij
Bregtje Viergever
Isabelle Vigier
Anneloes Vink
Anne van Vlerken
Judith Vogels
Irma de Vries
Femke van der Waa
Micha van der Wal
Lisanne Wepler
Marijke Westerveen
Lies de Wolf
Floortje Zonneveld
Noek Zwaan

Rondleider over het vak:

'Ik vraag mezelf altijd af: waarom doe ik dit? Om kinderen bewust te laten worden van hun omgeving, hun eigen denkproces. En kritisch en actief laten nadenken, dat is voor mij essentieel, want daar gaat het om in het leven en niet zozeer om jaartallen en feiten.'